

K.L. Poll. *De gouden lamp. Essays over Nederland en de menselijke geest.*
Veen

Het valt niet mee om tegelijkertijd dichter, criticus en burger te zijn. Maar K.L.Poll lukt het al jaren. Dichter en criticus gaan vaker samen, maar ook nog burger erbij? Dat is zeldzaam. Hoewel iedereen inmiddels weet dat niet elke burger de „filistijn" is die de 19e eeuwse romantici in hem wilden zien, zijn maar weinigen bereid om van de eigen burgerlijkheid zo iets als een uithangbord te maken. In ernst, niet ondermijnd door ironie.

Bij K.L.Poll hoeft men voor ironie niet bang te zijn. In zijn nieuwe essaybundel *De gouden lamp* heeft hij uitgerekend hoeveel ironie een cultuur kan verdragen. En het antwoord luidt: „Minimaal tien procent, maximaal dertig". Men kan dus gerust aannemen dat hij zichzelf als burger volkomen serieus neemt.

Het woord heeft bij hem echter op zijn minst twee verschillende betekenissen, die zoals Poll zijn landgenoten verwijt vaak ten onrechte door elkaar worden gehaald. Je hebt de burger als bourgeois, lid van een bepaalde maatschappelijke stand of klasse, en je hebt de burger als *citoyen*, staatsburger, wat op zichzelf geen klassenbepaling met zich meebrengt.

Op K.L.Poll lijken beide betekenissen mij van toepassing te zijn, maar de laatste misschien iets meer dan de eerste. Poll tracht een goed burger te zijn, dat wil zeggen: hij voelt zich medeverantwoordelijk voor wat er in de vaderlandse politiek gebeurt. Hij vindt dat intellectuelen het zich niet kunnen permitteren de politiek links te laten liggen. Vandaar zijn kritiek op „antiburgers" als Komrij, Reve en Offermans die het politieke leven uit naam van de - hogere - kunst hooghartig verachten. Poll verdedigt het standpunt dat politiek evengoed tot de beschaving hoort als kunst en literatuur.

Om de beschaving is het hem in de essays van *De gouden lamp* vooral te doen. Met de titel is, zoals de inleiding vermeldt, de beschaving bedoeld, de gouden lamp die de Griekse beeldhouwer Callimachus (vijfde eeuw voor Christus) had gemaakt en die dag en nacht brandde in het Erechtheion te Athene. Met deze Callimachus voelt Poll zich verbonden, ook al is over hem vrijwel niets bekend. Het gaat dan ook niet in de eerste plaats om Callimachus, maar om het verleden.

Als een rode draad loopt door deze bundel de kritiek op het „onwelvoeglijke hodiecentrisme", de exclusieve gerichtheid op het heden dat tot maat van alle dingen wordt verheven. De ware beschaving houdt het verleden in ere, lijkt Poll alleen al door de compositie van zijn bundel te willen uitdrukken. De bundel bestaat uit drie afdelingen, getiteld „Wat blijft", „Wat verandert" en „Wat past", die bijna als een dialectische drieëenheid kunnen worden opgevat. Bij alle veranderingen helpt het verleden de juiste maat van de beschaving te vinden.

Het is daarom niet verwonderlijk dat Poll in twee gelijknamige essays het „nut van geschiedenis" aanprijst. Maar de geschiedenis keert voortdurend terug. In het essay „Oude en nieuwe gelovigen" moeten de sociologen Goudsblom en Schuyt eraan geloven: achter hun anti-ideologische pragmatisme ontwaart Poll wederom het hodiecentrisme, dat hij hier relateert aan het uit de 18e eeuw afkomstige vooruitgangsgeloof.

Poll is wel bereid op sommige punten (bij voorbeeld de techniek) vooruitgang te erkennen, maar een geloof in de vooruitgang dat het heden absoluut stelt en het verleden als zelfstandige waarde veronachtzaamt, daar verzet hij zich tegen. De kennis van het verleden heeft juist tot heilzame functie het heden te relativieren; de geschiedenisleraar „went de leerling aan het idee dat de wereld er anders kan uitzien". En nog mooier zou het zijn als de historicus bijdroeg tot een herwaardering van „het begrip klassiek", waarmee Poll bedoelt: „klassiek in een algemene zin, als een woord dat past bij de hartstocht van maat en matiging".

Zo gedefinieerd, inclusief de paradox, kan ook het temperament van K.L.Poll „klassiek" worden genoemd. Maatgevoel, nuance, relativering behoren tot de waarden waarin hij hartstochtelijk gelooft. Geloof - omdat in zijn wereldbeeld voor een absolute waarheid geen plaats is. Waarheid is voor hem steeds een zaak van keuze, van overleg eventueel, in laatste instantie van geloof. Vandaar dat de zogenaamde objectiviteit van de wetenschap hem zo weinig imponeert.

Na de beide sociologen te hebben gekapitteld spreekt hij de hoop uit dat in de toekomst aan de academische neutraliteit wat minder belang zal worden gehecht. En hij schrijft: „Als het zo eens zou lopen, wat een zegen zou dat zijn! Eindelijk bevrijd van de marxisten, de positivisten, de modernisten en hun nazaten. Eindelijk weer manoeuvreerruimte voor de losse eenling. Eindelijk eerherstel voor de poëzie en de onwetendheid, voor de klassieke trits van het ware, schone, goede".

Het pleidooi voor onwetendheid doet op het eerste gezicht vreemd aan, maar moet waarschijnlijk met een korreltje zout worden genomen. Poll wil vooral de nadruk leggen op dat wat geen aangeleerde kennis is: de persoonlijke mening, het eigen standpunt, het eigen geloof desnoods. Zonder deze kan een beschaving niet bestaan. Maar men moet het ook weer niet overdrijven, zoals valt af te lezen uit het essay over Multatuli, die in deze bundel tegenover Busken Huet wordt geplaatst. De eerste is te zeer van zichzelf vervuld om Poll te kunnen bekoren, de laatste is een man naar zijn hart, relativierend, evenwichtig, esthetiserend, gematigd. Je zou bijna zeggen: een negentiende-eeuwse Poll.

In zijn bundel houdt Poll zich aan de waarden waarin hij gelooft. Hij toont volop belangstelling en bezorgdheid voor maatschappelijke en politieke kwesties (vooral het onderwijs en de universiteit). Ook als hij verontwaardigd is, slaat hij niet door (in de Rushdie-affaire waarschuwt uitdrukkelijk hij niet de godsdienst als zodanig aansprakelijk te stellen). De relativiteit van elk oordeel demonstreert hij voorbeeldig in zijn stuk over de uitgave van de Brieven van Du Perron, waar hij het besluit van de redactie alles uit te geven de ene keer betreurt en de andere keer toejuicht. Genuanceerder kan haast niet.

Nuance en maatgevoel verhullen echter geen moment dat Poll zijn meningen de moeite waard vindt. In een interview in *NRC-Handelsblad* (naar aanleiding van zijn vertrek als chef van het *Cultureel Supplement*) noemde hij zichzelf „een moralist en een schoolmeester". Op grond van zijn essays kan ik hem alleen maar gelijk geven. De schoolmeester is soms bijna letterlijk aanwezig, bij voorbeeld daar waar hij de socioloog Schuyt voor straf, nog wel „een paar jaar", in de hoek wil laten staan. Als moralist manifesteert Poll zich op vrijwel elke bladzijde van zijn boek.

Moralisten en schoolmeesters willen hun gehoor iets leren. Als Poll in een voor zijn doen nogal krasse formulering ieder boek „een poging tot paring" noemt, lijkt mij dat dan ook voor *De gouden lamp* niet bijzonder toepasselijk. Maar om een begrip dat in de titels van niet minder dan vier van de vijftien essays voorkomt aan te halen: „nut" kan het lezen van deze bundel wel degelijk hebben, als men tenminste bereid is de gematigde burgerlijke beschaving waarin K.L.Poll gelooft een warm hart toe te dragen.

(*de Volkskrant*, 15-12-1989)